

Asia: VN/25636/2023

Väliaikainen poikkeaminen vesivoimalaitoksen lupamääräyksistä sähköjärjestelmän tasapainottamiseksi; työryhmän mietintö

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausuntonne sähköjärjestelmän käyttövarmuutta turvaavia toimia koskevista ehdotuksista (18 luvun 5 a §)

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi vesilain ja Energiavirastosta annetun lain 1 §:n muuttamisesta

Luonnonvarakeskus (Luke) kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi vesilain ja Energiavirastosta annetun lain 1 §:n muuttamisesta. Esityksen mukaan Lupa- ja valvontavirasto voisi määrätä vesivoimalaitoksen väliaikaisesti poikkeamaan juoksutusta ja vedenkorkeutta koskevista lupamääräyksistä, jos sähköjärjestelmän käyttövarmuus sitä poikkeuksellisesti edellyttää. Käyttöönotto perustuisi Fingridin ilmoitukseen, ja tarkoitus on, että poikkeamaa käytetään vasta silloin, kun markkinoilta saatavat tasehallinta- ja reserviresurssit eivät riitä tai eivät ole teknisesti, ajallisesti tai sijaintinsa vuoksi käyttökelpoisia häiriön hallintaan. Tätä on tarkoitus käyttää viimesijaisena keinona, eikä korkea sähkön hinta tai pelkkä hintavaihtelu olisi hyväksyttävä peruste.

Esityksen perusteella mahdollistettaisiin vesivoiman lupaehtojen käytännöllinen keventäminen tilanteissa, joissa vanhat vesitalousluvut muuten rajoittavat säätövoiman käyttöä. Tavoite on energiahuollon näkökulmasta ymmärrettävä, mutta vaelluskalojen, ekologisten virtaamien, vesien hyvän tilan ja ennallistamisen kannalta suunta on hyvin ongelmallinen (katso Kopsakangas-Savolainen ym. 2024, Koljonen ym. 2019 liitteineen). Lisäksi lupaehtojen keventäminen ja lyhytaikaissäädön lisääminen aiheuttaa vesien käytölle huomattavia haittoja. Lyhytaikaissäätönsäätelyn aiheuttama nopea veden lasku ja nousu voi mm. paljastaa tai upottaa ranta-alueita ennustamattomasti ja tehdä virkistyskäytön kannalta rannoista vaarallisia ja vaikeuttaa niiden käyttöä, eli vaikutus ei rajoitu vain veteen (Virk ym. 2024). Myös talviaikainen käyttö vaikeutuu ja käytön riskit kasvavat, kun jääkannen kantavuudessa on odottamattomia muutoksia.

Käytännössä esitys kuvaa poikkeamatilanteiksi esimerkiksi rajajohtohäiriön, ison voimalaitoksen verkosta irtoamisen sekä muut tapaukset, joissa sähköjärjestelmä uhkaa ajautua reservien loppuessa kohti vakavaa häiriötä tai sähköpulaa. Samalla perusteluissa kuitenkin laajennetaan käyttötilanteita myös sellaisiin tapauksiin, joissa markkinaehtoisia resursseja "on olemassa", mutta ne eivät ole riittävän nopeita, varmasti aktivoituvia tai verkon pullonkaulojen takia oikeassa paikassa. Tämä ei

vastaa esityksen viimesijaisen keinon tarkoitusta, jossa käyttökynnys olisi todellinen sähköpula- tai katastrofitilanne, ja poikkeamaa venytetään myös käyttövarmuuden operatiivisiin "laatuongelmiin" sähköjärjestelmässä.

Virtavesien ja vaelluskalojen kannalta tämä esitys avaa tien siihen, että juoksutus poikkeaa biologisesti optimoiduista tai lupiin kirjoitetuista ehdoista mahdollisesti juuri silloin, kun jokiekosysteemit ovat herkkiä virtaaman muutoksille kuten talviaikaan. Vesipuidedirektiivin toteutuksessa ekologinen tila perustuu mm. kalastoon ja pohjaeläimistöön. Komissio on jo huomauttanut Suomelle ekologisten virtaamien määrittelystä ja vesivoimalupien ajantasaisuudesta. Mietinnössä myös todetaan, että EU:n komissio on käynnistänyt Suomea vastaan rikkomusmenettelyn erityisesti lupien tarkistamisen ja määräaikojen puutteista. Tässä kontekstissa uusi poikkeusmekanismi näyttää siltä, että vanhaa ongelmaa ei korjata, vaan se ohitetaan poikkeuksen avulla.

Lisäksi ongelmallista esityksessä on, että huoltovarmuuden tarpeita ja kieltä käytetään vesivoiman operatiivisen liikkumatilan ja arvon parantumiseen ja tuotantoedun kasvattamiseen, kun haittariskit (ympäristö- ja vahinkoriskit) jäävät yhteiskunnalle. Kyseessä ei näytä olevan tarpeiltaan teknologianeutraaliin ratkaisuun pyrkivä toimintatapa, vaan vesivoiman käytön optimointi. Mietinnön perusteella kriisivarautumisen nimissä mahdollistetaan oikeudellinen väylä, jolla lupaehtoja voidaan ohittaa ja myöntää ikään kuin uusia määräaikaista vesitalouslupia vähemmällä vaatimuksilla.

Esitetyn muutoksen vaikutusarviointi on puutteellinen, sillä käyttötiheydestä, kohdelaitoksista tai ekologisesti herkistä ajankohdista ja vaikutuksista ei ole esitetty arvioita. Poikkeuksellisten häiriöiden määrittelmä tulee tehdä selkeäksi ja samalla avata, miten määritellään yhteiskunnan talouden kannalta välttämättömät aktiviteetit, joista ei jousteta. Samalla tulee määritellä, mitä markkinoilta saatavien tasehallintaresurssien riittävyys tarkoittaa - onko siinä taloudellista harkintaa vai onko kyse siitä, että markkinoilta ei enää löydy lainkaan joustovaraa.

Ennallistamisasetuksen kannalta esitys on ristiriidassa makeanveden ekosysteemien tavoitteisiin nähden ja tekee jatkossa vesien hyvän tilan tavoitteen saavuttamisen aiempaa vaikeammaksi. Kohteiden priorisointi ja arviointi etukäteen tulee tehdä läpinäkyvästi ja tutkimustietoa hyödyntäen, ja tarpeen mukaan tietoa lisää keräten. Priorisoinnissa ja alueiden valinnassa tulee huomioida ne alueet, joissa vesivoiman säätelyn puute aiheuttaa itsessään vähäistä suurempaa ekologista haittaa ja määritellä kuinka pitkä väliaikaisuus on erityisen haitallista. Nykyisellään esitys on näiltä esitetyiltä osin puutteellinen.

Viitteet:

Koljonen ym. 2016. Vaelluskalakantojen elvyttäminen – ympäristövirtaama ja muut ratkaisut. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja. 69_Kalavirta_raportti_valmis_liitteet_27102017.pdf

Kopsakangas-Savolainen ym. 2024. Vesienhoidon toimenpiteiden vaikutukset säätövoimaan. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-144-5>

Virk ym. 2024. Nordic socio-recreational ecosystem services in a hydropeaked river. Science of The Total Environment, Volume 912. 169385.

Valmistelu: Saija Koljonen, Janne Artell, Pauliina Louhi, Nico Alioravainen, Nina Peuhkuri

2. Lausuntonne sähköjärjestelmän käyttövarmuutta turvaavien toimien menettelyä ja viranomaisjärjestelmää koskevista ehdotuksista (18 luvun 5 b §)

-

3. Lausuntonne Energiaviraston tiedonsaantioikeutta koskevista ehdotuksista (18 luvun 5 c §)

-

4. Lausuntonne sähköjärjestelmän käyttövarmuutta turvaavista toimista johtuvien edunmenetysten korvaamista koskevista ehdotuksista (18 luvun 6 a §)

-

5. Lausuntonne ehdotuksen vaikutusten arvioinnista (erityisesti millaisia vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan ja onko ehdotuksilla muita kuin mietinnössä tunnistettuja vaikutuksia, mitä)

-

6. Lausuntonne vesivoiman tilapäisiä lisäämismahdollisuuksia ja sen vaikutuksia koskevan, päätösmenettelyä edeltävän selvityksen tarpeellisuudesta ja toteutuksesta

-

7. Muut huomionne ehdotuksesta

-

Thessler Sirpa
Luonnonvarakeskus

Koljonen Saija
Luonnonvarakeskus